

Дарія ВІКОНСЬКА
1893–1945

Безумовно, більшість відзначених тогочасною критикою рис обдарування Дарії Віконської були результатом ґрунтовної освіти та наполегливої й інтенсивної праці письменниці над собою і над своїм словом. Та передовсім вона вжилася в життя, бо сприймала його як важливий вияв мистецтва.

Василь Табор

УДК 821.161.2.09"192/194":7.072.2Д.Віконська

ДАРІЯ ВІКОНСЬКА – ПИСЬМЕННИЦЯ З КНЯЖОГО РОДУ

Ігор НАБИТОВИЧ,

професор Університету імені Марії Кюрі-Скłodовської, Люблін

У статті розглянуто особливості творчого світу Д. Віконської, письменниці, літературознавця й мистецтвознавця. Стильова палітра цієї мисткині укорінена в ідеологічних концепціях українського націоналізму. Її творчості притаманні ідейно-естетичні, аксіологічні, ідеологічні ознаки вісниківського неоромантизму. Займаючись проблемами зарубіжного мистецтва, літератури, суспільно-політичного життя, авторка завжди проєціювала їх на український культурний, літературний, ментальний простір.

Ключові слова: Дарія Віконська, модернізм, вісниківство, вісниківський неоромантизм, сецесія.

DARIA VIKONSKA, A WRITER FROM A PRINCELY FAMILY

Ihor NABYTOVYCH,

professor, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin

The article studies the characteristic features of Daria Vikonska's creative world, a writer, literature scholar and fine art expert. The style assortment of the artist is rooted in the ideological conceptions of the Ukrainian nationalism. Her creativity is defined by the ideal and aesthetic, axiological, and ideological peculiarities of the Bulletin Neo-Romanticism. Dealing with the subject of foreign art, literature, social and political life, the author always projects them on the Ukrainian cultural, literary, and mental landscape.

Key words: Daria Vikonska, modernism, the Bulletin practices, the Bulletin Neo-Romanticism, secession.

Історія письменницької родини Федоровичів свідчить про народження в Галичині у ХІХ – першій половині ХХ ст. частини модерної української нації й трансформацію національної самоідентифікації: від польського модерного націоналізму, який прагнув відновити Польщу в межах ХVІІІ ст., через ідею «органічної праці» для розвитку промисловості та української культури до українського модерного націоналізму, який отримав цілісне вираження у творчості поетів-вісниківців.

Лише сьогодні літературна спадщина останньої з роду Федоровичів – Дарії Віконської (1893–1945) – маловідома й одна із найменш досліджених у сучасному літературознавстві та мистецтвознавстві, повертається в українську літературу.

Дарія Віконська – псевдонім. Крім нього, мала ще й другий – *І. Федоренко*. Справжнє ім'я та прізвище письменниці – Іванна (Йоанна)-Кароліна

(Ліна) Маєр-Федорович (за чоловіком – Малицька).

Іванна-Кароліна Федорович провела дитинство в німецькомовному середовищі, а юнацькі роки – в Англії (саме звідти таке тонке знання англійської мови, читання Джойса, Вайлда, Вітмена).

Іванна Федорович – донька українського дідича, аристократа, посла до австрійського парламенту. По батьковій лінії належала до українського шляхетського роду Федоровичів, відомого ще з князівських часів.

Ім'я її діда Івана Федоровича (1811–1870) в українській історії та культурі відоме завдяки тому, що його життєпис написав І. Франко [див.: 9, с. 14–298]. Ця біографія стала для відомого письменника школою створення біографічного дослідження, відкрила для нього широку перспективу досліджень як історичних подій на Галичині та Поділлі ХVІІІ–

XIX ст., так і соціально-економічних, суспільно-політичних тенденцій того періоду.

Юнаком Іван Федорович відстоював незалежну Польщу, під час Листопадового повстання 1830–1831 рр. боронив Варшаву від російських військ, у вересні 1831-го був поранений. Провадив активну політичну діяльність на Поділлі: у 1830–1840-х рр. був учасником польського підпілля. Залишив після себе книгу «Афоризмів» (польською мовою), писав філософські твори. Саме тому професор Д. Чижевський у «Нарисах з історії філософії на Україні» назвав його цікавим українським соціологом. У 1848 р. був обраний до Віденського парламенту.

Окрім двох пісень польською мовою, І. Франко зберіг для нас і пісню, написану Федоровичем українською. У ній автор відчуває себе русином, тобто українцем, який усвідомлює тяглість національної та релігійної традиції, наголошуючи ще й на демократичності інституцій козащини, де існувала виборна демократія:

Чи така наша доля,
 Чи така судьба вже нам,
 Щоби гарний край Подолля
 Все чужим служив панам?

 Всі край наш руйнували,
 Тепер нужда, що аж гид.

Нашадок роду Федоровичів Вітольд Федорович-Яцковський назвав Івана Федоровича «героєм двох народів», зауважуючи, що він, «подібно як і інші члени його багаточисельної родини, був репрезентантом кресової цивілізації поляків, яка пережила поділи Речі Посполитої <...> Його життєпис і творчість є характерним прикладом дороги, яку він пройшов від польського шляхтича, громадянина Речі Посполитої двох народів до свідомого союзника української національної ідеї та пропагатора мирного співіснування братніх слов'янських народів» [11, с. 60].

Як і батько, Володислав Федорович залишив після себе поезії польською мовою, серію афоризмів, філософські та педагогічні студії. Як і батько, був значимою політичною постаттю на галицькому Поділлі, певний час очолював товариство «Просвіта», був щедрим меценатом українського культурницького руху, матеріально підтримував І. Франка й відомого українського маляра Корнила Устияновича.

Володислав отримав добру освіту, закінчив гімназію у Тернополі, подорожував по столицях Європи. Два роки навчався у Відні, далі студіював у Сорбонні та Французькій колегії, побував в Англії, у Франції, Італії, Швейцарії, Німеччині [6, с. 632].

У маєтку батька Д. Віконської в селі Вікно на Тернопільщині було зібрано унікальну колекцію,

якій могли б позаздрити чимало музеїв: тут було майже 300 полотен італійських та фламандських майстрів XVI–XVII ст. Одна з картин, можливо, була оригіналом Лукаса Кранаха-старшого. Водночас у колекції були й твори відомих польських малярів: Шимона Чеховича, Даниеля Ходовецького, Олександра Орловського, Юліуша Коссака, Мацея Макаревича. Досить великою була збірка графіки та малярських творів Артура Гротгера, з яким Володислава Федоровича єднала дружба зі студентських часів. У колекції, звичайно ж, були полотна видатного українського художника Івана Труша.

Володислав Федорович збирав кераміку, порцеляну різних фабрик, зброю, случькі пояси. У родинному архіві зберігалось близько 15 000 документів, частина яких була датована ще XV ст. Серед цих паперів було понад 10 000 листів за 1835–1870 рр. Він фундував школу килимарства у Вікні та гончарну мистецьку школу у Товстім на Тернопільщині. У 1879–1882 рр. був депутатом Райхсрату – парламенту «австрійської» частини Австро-Угорщини, згодом обраний членом верхньої палати – Палати панів. Зразкове господарство у Вікні розграбували влітку 1917 р. російські окупанти.

Досі лишається таємницею, ким була мама майбутньої письменниці. У родинних переказах роду Федоровичів, розкиданого від Тернопільщини до Варшави, від Парижа й до США, вона була віденською актрисою (австрійкою або чешкою); батьки ніколи не жили разом. Однак після смерті Володислава Федоровича мати Д. Віконської жила у Шляхтинцях.

Кілька рядків у поемі «Побачення» їй присвятив Євген Маланюк:

І паніматка в тьмяному салоні
 Над клавішами згадувала Брамсом
 Віденську молодість...

Д. Віконська народилася, за її ж свідченням, у Німеччині, отримала мистецьку освіту (можливо, у Відні), грала на роялі. За спогадами В. Мудрого, «вже дозрілою особою найшлася вона в українському середовищі, в маєтку свого батька у Вікні. Щойно тоді почала виучувати українську мову та опанувала її скоро так знаменито, що могла в ній висловлювати найніжніші почування та найскладніші думки у своїх літературних та мистецько-критичних оглядах і студіях» [7, с. 6]. Навчати української (на запрошення її батька) Іванну-Кароліну почав учитель Тернопільської української гімназії Микола Малицький. У липні 1917 р. Іванна без батьківського благословення взяла із ним шлюб. Чоловік Д. Віконської був меценатом, депутатом польського сейму від УНДО у 1938–1939 рр., співзасновником спортивного товариства «Луг». Малицькі були власниками маєтків і землі у Шляхтинцях та Лозовій

біля Тернополя. У грудні 1939 р. М. Малицького заарештували. Відомо, що особлива нарада при НКВС СРСР винесла йому вирок – 8 років ув'язнення. Вірогідно, помер у радянському виправно-трудоному концтаборі у 1943 р. [5, с. 107–111].

В їхньому маєтку гостювали відомі малярі Олекса Новаківський, Григорій Смольський. На початку 1920-х рр. О. Новаківський намалював портрети Д. Віконської та її чоловіка. Після арешту М. Малицького у 1939 р. радянськими окупантами Ліна зі старенькою мамою, за спогадами В. Мудрого, «лишилась без опіки. Це було для неї страшним моральним ударом. Їй все-таки вдалось виїхати разом із матір'ю німецькими транспортами до Відня. У 1942 р. вона вернула до Львова, де втратила матір. Потім перенеслась до Тернополя, але до власної хати вернути їй не вдалось. У 1944 р. виїхала вдруге до Відня, де жила серед дуже важких умовин, у свояків по матері» [7, с. 6]. Коли до Відня ввійшла Червона армія, вона вже знала, що на неї полює СМЕРШ, тому, «тікаючи від енкаведистів, які прийшли її арештувати, вона вискочила через вікно із третього поверху на брук і на місці від того трагічного скоку померла» [7, с. 6].

Очевидно, що окупанти знали, за ким полювали. Це ще одне свідчення того, що сила пристрасного слова інколи важливіша за найпотужнішу зброю...

Літературна спадщина Д. Віконської не надто об'ємна [див.: 3]. Однак вона слугує надзвичайно цікавим прикладом того, як художня література стає віддзеркаленням не матеріального життя, а тих духових процесів, які формують *Zeitgeist*, інтелектуальний та мистецький клімат епохи. Сама письменниця відчувала це особливо гостро.

У багатьох випадках сучасники не до кінця розуміли ідеї, закладені у збірці філософсько-мистецьких есеїв під назвою «Райська яблінка», та світоглядні підстави, задекларовані в ній. Очевидно, йдеться про жанрову трансформацію сократівських діалогів. Але існує й інший рівень цього твору: тут відображено дискусії про ті найпекучіші проблеми, які поставила епоха модернізму, зокрема й трансформоване відображення ідеологічного протистояння ірраціоналізму з матеріалізмом.

Цей дискусійний простір творчості Д. Віконської безпосередньо занурений в ідеї сецесійної культури. Сецесія загалом стала одним зі своєрідних провісників народження модернізму. Цей мистецький напрям великою мірою позначений особливою декоративністю, зокрема через «квітковий стиль» у малярстві, літературі, архітектурі. Одночасно сецесійне світовираження свідчить і про прагнення людини повернутися до природи.

Сецесійне світобачення Д. Віконської має, окрім «віденської сецесії» з її особливим замилу-

Новаківський О. Портрет Дарії Віконської

ванням декоруванням квітковими та рослинними мотивами, й інші джерела – з одного боку, йдеться про творчість французьких імпресіоністів, зокрема їхнє захоплення пленером, намагання передати гру світла і тіні, наприклад, на квітах та листі дерев; з другого – про творчість прерафаелітів, які й надихали сецесійний рух. Д. Віконська особливо захоплювалася малярством прерафаеліста Данте Росетті, в якому квіткові мотиви набувають вибуялих форм.

Можна сказати, що прояви всіх цих елементів і в мистецтві, й у духовому житті «людини сецесійної» (якою й була Д. Віконська) стають безпосереднім об'єктом зацікавлення як у її літературних етюдах, поезії в прозі, нарисах, так і в «Райській яблінці». Квіти, зауважмо, для письменниці – не просто умовно-символічна декоративна заставка художнього твору. Їх образно-символічна система, поетика представлення – це своєрідний код ідіостилу Д. Віконської: тут проявляються різні особливі типи творчості «модерністської образності» (романтизм, імпресіонізм, символізм), які загалом формують особливу неоромантичну амальгаму.

У стильовій палітрі Д. Віконської (не тільки як прозаїка, а й як мистецтвознавця, культуролога, етнопсихолога й навіть політолога) ця стилістична амальгама, яка знаходить своє закорінення й в ідеологічних концепціях українського націоналізму, набуває всіх ідейно-естетичних, аксіологічних, ідеологічних ознак вісниківського неоромантизму. О. Баган наголошує, що «вісниківський неороман-

тизм був одним із відгалужень тієї могутньої і широкої лінії розвитку європейської літератури (залежно від конкретних культурно-історичних ситуацій вона могла отримувати різні означення – “парнасізм”, “естетизм”, “символізм”, “класицизм”, “індивідуалізм”, “акмеїзм”, просто “романтизм” та ін.), яка органічно вийшла із традицій Романтизму. Це та література, яка не сприйняла “раціоналістичних” теорій позитивізму-реалізму, уникала прив’язаності до факту, описової точності, соціальності. Натомість культивувала вона романтичну *піднесеність* і художню *екзотичність* <...> Була це література *іраціонального* вітального устремління, що безсмертно двигить у глибинах європейської душі <...> Був це глобальний конфлікт між Раціоналізмом та Іраціоналізмом» [1, с. 16].

Таким чином, творчі доміанти (ідейно-естетичні особливості, характерні прояви стилю та поетики, вияви світобачення) Д. Віконської варто окреслювати у межах вісниківства – культурно-ідеологічної концепції та літературної течії, сформованої середовищем журналу «Літературно-науковий вістник» (з 1933 р. – «Вістник»). Під редакцією Дмитра Донцова цей журнал виходив у Львові з 1922 р. Сам редактор часопису був однією з найяскравіших постатей в українській ідеології, культурології, літературознавстві та політології ХХ ст.

Літературну творчість Д. Віконської метафорично можна було б представити у вигляді розкішної квітки з картини Данте Росетті «Дівчина, оточена гірляндами», де «Райська яблінка» – квітколоже, з яким безпосередньо пов’язані її пелюстки – есеї й вірші у прозі.

Ці «пелюстки» її творчості є різними за жанром та змістом, інколи переплітаються між собою завдяки спільним образам, ідеям, алюзіям. Тут й етюди на «квіткову», «квітково»-філософську тематику, які зустрічаються і в поезії Лесі Українки, й у віршах у прозі та художніх етюдах Уляни Кравченко («Філокактей», «Білі ірис», «Янгол», «В’язні», «Begonia Rex», «Реальне», «Соняшники», «Спомин»), і на музичну («Музика», «Полонез D-moll Шопена», «Прелюдія фіс-дур, № 2 Василя Барвінського»), і медитативно-настрійні етюди («Два поліна», «Весняні настрої», «Сон пізнього літа», «Метелик», «Сучасна символіка», «Вчасна осінь», «Аннамітський шаль», «Шишка»), і портрети-ескізи («Портрет», «Дівчинка»), і подорожні замальовки («Слідами минулих годин», «Поезія Венеції», «Уривок листа», «До...», «Імпресіоністичне»).

Навіть у найстрашніші часи окупації, родинних утрат, в останні місяці перед загибеллю Д. Віконська продовжувала працювати над романом з українського життя, трудилася над мистецтвознавчими студіями.

Про талант письменниці свідчить і її багатогранна дослідницька спадщина. Займаючись проблемами чужоземного мистецтва, літератури, суспільно-політичного життя, вона завжди мала на оці їхню проекцію в український культурний, літературний, ментальний, суспільно-політичний простір.

Важливим аспектом літературознавчих студій мисткині є пошук можливих компаративістичних стратегій інтердисциплінарних досліджень – на межі між літературою, малярством, скульптурою та музикою.

Д. Віконська у своїх літературознавчих дослідженнях відкрила для української культури кількох письменників, які нині є визначальними для епохи модернізму. Її перу належать перші дослідження про творчість письменників-модерністів: «Джеймс Джойс: Тайна його мистецького обличчя» (1934); «Оскар Вайлд (Огляд літературної творчості)» (1923). Таким чином, письменницю можна назвати засновницею українського «вайлдознавства» та «джойсознавства».

Чи не першою в українському літературознавстві вона почала писати й про творчість Волта Вітмена, американського поета, автора «Листя землі» («Волт Вітмен (Проба оцінки)», 1922). Д. Віконська вписує окремі творчі постаті в загальнокультурний контекст епохи і в європейський культурно-історичний простір, віднаходить ідейно-естетичні, аксіологічні, світоглядні паралелі до духовних потреб сучасного їй українського суспільства, тогочасного розвитку українського літературного та мистецького простору.

Її літературознавчі студії, написані майже століття тому, й досі не втратили своєї ваги, свіжості, відкриваючи перспективи для аналізу та новаторських інтерпретаційних стратегій.

Д. Віконська першою в українському літературознавстві поставила й спробувала вирішити проблему національної ідентичності цих авторів та означити зв’язок між національною ідентичністю та мовою, якою пише письменник.

Ідейні та культурологічні уявлення про літературу, мистецтво, культуру представлено у цілій низці її статей. Д. Віконська однією з перших в українському літературознавстві пробувала вводити принципи інтердисциплінарності у дослідженні літературного твору: її роздуми над художніми текстами дуже часто перемижуються роздумами з інших ділянок мистецтва – у першу чергу малярства, скульптури та музики (особливо цікавим у такому компаративному підході є зіставлення творчого світу Джеймса Джойса та українського й американського скульптора Олександра Архипенка в студії «Джеймс Джойс: Тайна його мистецького обличчя»). У післямові до українського видання

«Улісса» Вадим Скуратівський наголосив на цьому незвичному компаративістичному зіставленні: «Несправедливо забута галичанка Дарія Віконська ще у передвоєнному Львові заговорила про Джойса та ще й у “пандант” з мистецтвом іншого “парижанина” – Архипенка...» [8, с. 730].

Письменниця намагалася не опускатися до рівня сучасного їй читача, не прагнула також пристосуватися до тогочасного рівня українських мистецтвознавчих та літературознавчих студій. У її випадку йдеться радше про намагання підняти планку до рівня професійного літературознавця, мистецтвознавця, культуролога, який виховує читача, шанувальника мистецтва нової генерації.

Одна із провідних ідей її студій – це місце української культури в європейському просторі.

Європейський культурний простір постав як певна спорідненість культурних ідей, принципів і традицій, оскільки головними джерелами цієї культурної єдності були Біблія й антична культура. Кордони цього простору часто залишалися розмитими, однак українська культура завжди входила до нього.

Ставлячи питання про те, чи належить до європейської літератури українська, Д. Віконська означила українську людину як людину європейську, але при цьому зауважила, що «література наша далека <...> від літератур західних народів Європи» і шкодує, що «ніякий твір, писаний українською мовою, не здобув собі досі європейської слави». Вона намагалася виявити, «в чому проявляється “європейськість” літератури», з'ясовує, чому українська література не готова запропонувати своїх шедеврів: українська психіка (спосіб думання та чуттєві реакції) «немов музичний інструмент з п'ятьома-шістьома струнами. Струни звуться: любов (здебільша у найпримітивнішій формі), національна кривда, суспільна кривда, визвольна боротьба, селянський побут» тощо. Саме такі теми були характерні як для довоєнного періоду, так і для часів після Першої світової, коли знову звучать «ті самі мелодії, в тих самих тонаціях, при однаково настроєному інструменті» [2, с. 18, 19]. Ідеться, безсумнівно, про зміну народницько-етнографічного дискурсу, характерного для українського письменства ХІХ ст., про пошук нових стилістичних, тематичних, естетичних та ідейних засобів, нової мистецької парадигми. Важливим, на її переконання, у такій перспективі є творче засвоєння, а не наслідування інших культур.

Головним об'єктом творчих і наукових зацікавлень Д. Віконської є епоха модернізму, що як культурне, літературно-мистецьке явище є україно-неоднорідним, несе на собі як печать новаторства, так і негативні тенденції – розклад національних традицій і духовності. Письменниця шукає в ідейно-ес-

тетичних засадах творчості авторів-модерністів ті позитивні культурно-національні традиції, які могла б запозичити українська культура. У її баченні українське мистецтво мало б постати на перетині двох ліній культурного розвитку: з одного боку – на ідейно-духовній парадигмі, яка ґрунтується на ірраціональних основах буття нації та її культури, моральному вдосконаленні, аристократизмі, на гармонійному розвитку її членів (власне, про ці ідеї йдеться насамперед у книжці «За силу й перемогу»); з другого – не на захопленні пошуками винятково формальних засобів вираження у мистецтві та літературі, а на втіленні у творчості національних первнів, реалізованих через культ героїчного, вольових зусиль, через самовдосконалення й самодисципліну, національну мобілізацію, готовність служити суспільству своїми знаннями. При цьому особистість мала найповніше реалізувати власний талант й одночасно робити свій внесок до розвитку всієї нації.

Дослідницька спадщина Д. Віконської була важливим фактом і фактором модернізації українських літературознавчих та мистецтвознавчих наративних стратегій, одним із важливих проявів зміни дискурсивних практик міжвоєнного двадцятиліття.

Її літературознавчі, мистецтвознавчі та культурологічні студії свідчать про поступовий перехід українських мистецтвознавців від вивчення творчості тих чи інших мистців чи окремих їхніх творів в одновимірних площинах до багатовимірних просторів компаративістичних студій: як порівняльних у межах тих чи інших літератур із переходом до світового контексту, так й інтердисциплінарного пошуку спільних закономірностей, явищ, тенденцій, що проявляються у різних просторах культури, творчості як вершинного вияву людського духу.

Мистецтвознавча спадщина Д. Віконської свідчить про те, що вона була одним із найкращих знавців європейського та українського мистецтва в Галичині міжвоєнного двадцятиліття.

У літературознавчих дослідженнях, мистецтвознавчих та культурологічних студіях одними з основних є проблема єдності форми та змісту в малярстві, єдності мистецтва та науки, їхньої ролі у становленні нації, особливостей національного мистецтва. Д. Віконська дошукується ідеологічних, ідейно-естетичних засад, які впливають на формування різних напрямів модерного мистецтва, акцентуючи на деструктивних, антиестетичних тенденціях авангардизму та декаденства.

Як у випадку західних літератур, так і у випадку національного малярства, скульптури (пластики), письменниця наголошує на потребі органічного засвоєння національної культурної спадщини, бо лише «будучи вірними собі та зберігаючи наше

національне обличчя, будемо одночасно цікавими для чужих» [2, с. 123]. У такому контексті з особливою увагою вона студіє творчість українських мистців – від Івана Труша, Олекси Новаківського до молодих українських авторів, які вийшли на мистецький кін після Першої світової війни.

Збірка «За силу й перемогу» складається з низки есеїв, кожен із яких можна було б розглядати як окремих твір. Водночас вони творять цілісну концепцію, що має на меті змінити цілу низку ментальних зразків українців та скорегувати базові етнопсихологічні риси, які мали б усунути конкретні недоліки в характері української нації, що призводили до втрати державності.

«За силу й перемогу» (перша частина мала назву «За державну бронзу») була опублікована у 1938 р. У перспективі мали з'явитися ще два томи есеїв, однак початок Другої світової війни завадив цьому. Можна припустити, що великий вплив на її написання мала перша збірка есеїв «Specimen Days» батька верлібру Волта Вітмена. Про цю книжку Д. Віконська відгукнулася словами самого автора, а саме: «Коли не досягну нічого більше, то бодай вишло в світ книжку найбільше безпосередню, фрагментарну, свобідну, яка коли-небудь була друкована...» [2, с. 24].

З перспективи філософії історії авторка виступає противником *народницької* школи Михайла Грушевського, яка неприхильно оцінювала роль української еліти в національно-культурному та суспільно-політичному житті українського народу. Таке протиставлення української аристократії та народних мас було й залишається, за Д. Віконською, загрозою національному організмові українців та причиною нереалізованих державницьких проєктів упродовж тисячолітньої української історії. Таке роз'єднання неодноразово призводило до національних катастроф. Авторка розвиває ідеї *державницького* напрямку, що його ідеологом був В'ячеслав Липинський. Саме він пропагував створення цілісної української нації, яка попри соціальний антагонізм об'єднає і селянина-хлібороба, і робітника, і українську «провідну верству» – «національну аристократію». Лише така злютована нація зможе побудувати свою державу, убезпечити її від внутрішніх протиріч і зовнішніх зазіхань. Ще один із наріжних каменів її концепції – ідеї Дмитра Донцова, який в одній зі своїх основоположних праць «Націоналізм» (1926) задекларував шляхи визволення нації й побудови Української самостійної соборної держави.

У збірці «За силу й перемогу» Д. Віконська прокламує ідеологічні, естетичні та культурологічні засади вісниківства (з його світоглядним ірраціоналізмом, волонтаризмом), підкреслюючи, що література та мистецтво може (і мусить!) формувати на-

ціональні напрямні екзистенції окремої української людини та буття всієї нації в історичній перспективі.

Особливою царинною зацікавлень письменниці є етнопсихологія, її вираження в художньому тексті, малярстві чи музиці, причому часто вона намагається знаходити паралелі й до етнопсихології українців. Усі ці тексти свідчать про глибоке знання світової літератури, історії та тогочасних тенденцій світового малярства, скульптури, музики.

Ідеї Д. Віконської щодо етнопсихології (тобто «національного характеру», який, сформувавшись під впливом географічних та кліматичних факторів та політичних і культурних чинників, є тією тривкою структурою, що існує у темпоральній перспективі «великого часу») та ментальності українців* і нині залишаються актуальними. В есеї «Степ» (у збірці «За силу й перемогу») письменниця студіює вплив одного з географічних факторів на українську етнопсихологію. Українська мрійливість, пише вона, «буйна <...> немов степова трава», а «широкий степ родив широку фантазію. Ніщо ока не спиняє серед степу. Людина не бачить напрямних довкола себе. Ніякі різко очерчені форми матеріального світу не протиставляються стихійному гоніві йти, куди їй подобається: скрізь гуляйполе, скрізь вільна дорога. Широкий, порожній простір запрошує й неначе змушує людину залюднювати його постатями, видумками власної образотворчої уяви» [4, с. 110]. Вона ж зауважує, що всі сили слід спрямувати на формування сильної, вольової нації, здатної на державний чин, на здобуття й перемогу у майбутньому Української самостійної соборної держави, а «поборювання степу в нашій психіці сьогодні майже виключно в руках письменників. На них тяжить обов'язок спрямувати у відповідне русло “бездомне почуття”. Вони-то підготовляють ґрунт і кидають *слово-засів*, що сходитиме в українських душах і принесе жнива» [4, с. 135].

В есеї «Психіка ресентименту» авторка продовжує вивчення етнопсихологічних позитивних та негативних рис українського характеру, розпочате в попередньому есеї. Тут детально проаналізовано психологічні основи комплексу меншовартості, рабської психології. У цьому контексті важливим є розгляд певних негативних рис українського менталітету, який сформувався внаслідок багатолітнього поневолення. Д. Віконська пропонує шляхи їх кореляції. Серед таких рис – вибуялий індивідуалізм українців (одним із формантів якого, власне,

* Менталітет – це динамічніша структура, ніж етнопсихологія того чи іншого народу. Він формується впродовж значно коротших відтинків часу під впливом тих же факторів, що й «національний характер». Менталітет – «окремих узор» на цілісній канві етнопсихології етнічної групи (народу).

і був *sten*) – у значенні особистого егоїзму і внаслідок цього – невміння підкоритися загальним інтересам, стати елементом державотворення.

У «Нарисах до історії української етнопсихології» Володимир Янів зауважував, що дослідниця «виходить від негативних рис вдачі з бажанням, щоб ми їх позбулися»; «відзначає український вибуялий індивідуалізм і наш брак підпорядкування, брак вольовості, пов'язаний з пасивністю та лінивством, при надмірній чуттєвості» [10, с. 28]. Такі негативи української вдачі, продовжує він, призводять до того, що ми, українці, «до підвищення власної вартості не змагаємо шляхом впертого виявлення себе, але знижуванням вартості інших...» [10, с. 29].

В есеї «Європа і ми» Д. Віконська наголошує, що сильними можуть бути тільки ті нації, які не копіюють чужі здобутки, а творчо їх засвоюють, пристосовуючи до власних звичаїв, традицій та потреб. Деякі з її тверджень для сучасної України є вкрай пекучими та актуальними: «Колодами, що загороджують нації шлях до здорового розвитку, бувають не раз якісь колишні напрямні або минулі події, до яких звертається пієтизм загалу як до дальших дороговказів, тоді як вони в дійсності не причинились до добра нації, а принесли їй тільки шкоду» [4, с. 226]. Серед традицій минулого є й негативи, які не варто тягнути у майбутнє. Власне, тут в якості прикладу наводиться такий факт: «апотеоза черні на некористь національної еліти, чи, вкінці, традиція “отаманії”, яка майже постійно появляється в нашій історії» [4, с. 226]. Саме «апотеоза черні» «стала прокляттям нашого народу продовж довгих століть» [4, с. 226].

Українська культура, на переконання Д. Віконської, незважаючи на столітні поневолення, усе ж була і є невід'ємною частиною європейського простору, бо ми «жили європейською культурою,

коли Москва була ще зборищем жорстоких, неотесаних варварів. Нам не вільно вагатись, чи йти за Європою чи ні, бо ми *самі* є Європою, є органічною частиною її, і хотіти йти проти неї рівнозначне спроневеритись найсвятішій, *живій* традиції нашого народу (курсив Д. Віконської. – *I. Н.*)» [4, с. 227].

Загалом же збірка «За силу й перемогу» свідчить про те, що «у міжвоєнну добу український націоналізм *переріс із явища суспільно-політичного у явище суспільно-духове, культурне*» [1, с. 22].

Остаточо ж Д. Віконська доходить архіважливого висновку, який завжди залишатиметься актуальним: «Патріотизм – не гучне, порожнє слово, а найглибше, безпосередньо виросло з інстинкту збереження власного роду почування людини. Бо людина без вітчизни – це покидьок суспільності або трагічна постать» [4, с. 340]. Мусимо у передчутті нових викликів «любити – до безтями любити, що для нас дороге; бути готовим кожної хвилини боронити одне і друге. Бо на тім полягає казка життя: любити – і вміти боротись, героїчно боротись за своє найдорожче» [4, с. 342].

Додаймо, що ідеї, задекларовані у книжці «За силу й перемогу», згодом будуть поглиблені у наукових студіях українського філософа Миколи Шлемкевича, зокрема у книжках «Українська синтеза чи українська громадянська війна», «Загублена українська людина», «Галичанство», В. Янева, а саме у студіях із української етнопсихології та дослідженні «Психологічні основи окциденталізму».

Д. Віконська – одна з тих постатей в українській історії та культурі, ідеї якої є своєрідною проекцією націєтворчих, культурно-мистецьких та соціально-політичних європейських прямувань XIX – початку XX ст., які не втратили актуальності й у XXI ст.

Література

1. Баган О. Естетичні засади вісниківського неоромантизму / О. Баган // Вісниківство: літературна традиція та ідеї. – Дрогобич: Посвіт, 2012. – Вип. 2.
2. Віконська Д. *Ars Longa...* Літературознавство. Мистецтвознавство. Культурологія / Д. Віконська. – Л.: Піраміда, 2015.
3. Віконська Д. Жінка в чорному: етюди, поезії в прозі, нариси, діалоги; Джеймс Джойс: Тайна його мистецького обличчя / Д. Віконська. – Л.: Піраміда, 2013.
4. Віконська Д. За силу й перемогу / Д. Віконська. – Л.: Піраміда, 2016. – Ч. 1: За державну бронзу.
5. Гуцал П. Педагог, підприємець, громадський діяч (Доля і недоля Миколи Малицького) / П. Гуцал // Реабілітовані історією. Тернопільська область. – Тернопіль, 2012. – Кн. 2.
6. Кравченюк О. Володислав Федорович (1845–1917) / О. Кравченюк // Шляхами Золотого Поділля. –
- Нью-Йорк; Париж; Торонто: Наукове Товариство імені Шевченка, 1983. – Т. 3.
7. Мудрий В а с [и л ь]. Ліна Федорович-Малицька / В. Мудрий // Наше Життя. – Філядельфія, 1950. – № 12. – Груд.
8. Скуратівський В. До дня Джеймса Джойса / В. Скуратівський // Джеймс Джойс. Улісс. – К.: Видавництво Жупанського, 2015.
9. Франко І. Життя Івана Федоровича та його часи / І. Франко // Франко І. Збір. тв.: у 50 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 46. – Кн. 1.
10. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / В. Янів. – Мюнхен: Український Вільний Університет, 1993.
11. Fedorowicz-Jackowski W. Jan Fedorowicz – powstaniec, praktyk, wizjoner / W. Fedorowicz-Jackowski // Powstanie listopadowe 1830–1831. Dzieje–historiografia–pamięć. – Warszawa: Muzeum Niepodległości w Warszawie, 2015.